

DEVIANT XULQLI YOSHLAR BILAN ISHLASH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH

Axrarova Nigora Sobirovna

assistent, “O‘zbek (rus) tili” kafedrası
Toshkent davlat transport universiteti

Abdukadirova Shaxnoza Gafarovna

assistent, “O‘zbek (rus) tili” kafedrası
Toshkent davlat transport universiteti

Nazarova Nilufar Jo‘rayevna

katta o‘qituvchi, “Ijtimoiy fanlar” kafedrası
Toshkent davlat transport universiteti

Abdurahmonova Saxibaxon Abdusalamovna

assistent, “O‘zbek (rus) tili” kafedrası
Toshkent davlat transport universiteti

ANNOTATSIYA

Maqolada yoshlar ijtimoiy guruhi ekanligi, murakkab ko‘rinishga ega tabaqa va qatlam sifatida o‘zini namoyon etayotganligi yoritilgan. Shu boisdan ham bugungi kundagi deviant (og‘ish) yoshlar, ularning muammolari va ularni hal etish masalalari tahlili keltiriladi.

***Kalit so‘zlar:** yoshlar, ijtimoiy guruh, huquq va erkinliklar, xulqiy og‘ish, ijtimoiy-psixologik omil, kognitiv va affektiv, patologik klinik xususiyat, yosh va jins.*

ABSTRACT

The article highlights the fact that youth is a social group, manifesting itself as a class and stratum with a complex appearance. Therefore, the analysis of today's deviant youth, their problems and their solutions is presented.

***Key words:** youth, social group, rights and freedoms, behavioral deviation, socio-psychological factor, cognitive and affective, pathological clinical feature, age and gender.*

KIRISH

Yangi O‘zbekistonning kelajagini ta‘minlash uchun teran fikrli, bilimli, har jihatdan yetuk barkamol avlodni tarbiyalab, voyaga yetkazish jamiyatimiz hayotidagi ustuvor vazifalardan biri sanaladi. Shu bois sabab mamlakatimizda yoshlar masalasiga alohida e‘tibor qaratib kelinayotganligini bu borada qabul qilingan yuzdan ortiq qonun hujjatlari misolida ham ko‘rishimiz mumkin. Shuningdek, bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasida yosh avlodning huquq va erkinliklarini ta‘minlashga oid

qirqa yaqin xalqaro hujjatlarning ishtirokchisi ekani¹, hukumatimiz tomonidan ishlab chiqilgan uzluksiz ta'lim tizimi, bunyod etilgan zamonaviy o'quv maskanlari (maktab, akademik litsey va kasb-hunar maktablari), san'at va ijodiyot markazlari, madaniyat saroylari va uylari, jismoniy tarbiya va sport majmualari, madaniyat maskanlari yoshlarning barkamol avlod bo'lib voyaga yetishlari va qolaversa, o'z iqtidorlarini namoyon etishlari uchun yaratilgan keng imkoniyatlar sifatida baholash mumkin.

Biroq, xalqimizda "guruch ko'rmaksiz bo'lmaydi" deganlaridek, yoshlarga yaratilayotgan shuncha shart-sharoitlarga qaramasdan ular orasida tez-tez kuzatilayotgan noxo'sh voqea va hodisalar keng jamoatchilikni katta xavotirga solmoqda. Xususan, jinoyatga oida statistik ma'lumotlar tahliliga ko'ra, jumladan, "2020 yil 10 oylik natijalari bo'yicha respublikada 45 mingga yaqin jinoyat sodir etilgan bo'lsa, uning 37-38 foizi yoshlar hisobiga to'g'ri kelmoqda. O'tgan yili esa bu natija 35 foizni tashkil qilgan"². Bu ham katta ko'rsatkich.

Bu xususida Prezident SH.M.Mirziyoyev: "Bitta bo'lsa ham jinoyat bo'lgani hammamizni tashvishga solishi kerak"³ – deya ta'kidlagan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Hozirgi vaqtda mamlakatimiz aholisi tarkibida 18 yoshgacha bo'lgan shaxslar, ya'ni voyaga yetmaganlar aholining 40%dan ortig'ini tashkil etmoqda. Bu esa voyaga yetmaganlar orasida mavjud bo'lgan muammolarga alohida e'tibor qaratish, ularning yechimini topishni talab qiladi⁴. Demak, davlatimiz siyosatining asosiy maqsadi yoshlarimizning hayotda, jamiyatda o'z o'rnini topishi, munosib hayot tarziga ega bo'lishlari, jamiyatimizning kelajakda yanada gullab yashnashi uchun munosib farzand bo'lib, unib-ulg'ayishlari uchun zamin yaratishdan iborat.

Yoshlar ijtimoiy guruhi hozirgi zamon jamiyatining ijtimoiy hayotida murakkab ko'rinishga ega tabaqa va qatlam sifatida o'zini namoyon etmoqda. Shu boisdan ham bugungi kunda yoshlar va ularning mamlakatimiz hayotida tutgan o'rni, yoshlar muammolari va ularni hal etish masalalari davlat siyosati

¹ Яхшиев А. Ўзбекистонда ёшлар тарбияси ва вояга етмаганлар ҳуқуқларининг кафолатлари. Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент: "Маънавият", 2013. –Б. 135-136.

² Ўзбекистонда ёшлар жиноятчилиги кўлами ортыпти. Сабаблар ҳақида таҳлилий суҳбат.

<https://kun.uz/news/2021/11/03/ozbekistonda-yoshlar-jinoyatchiligi-kolami-ortyapti-sabablar-haqida-tahliliy-suhbat>

³ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 27 июль куни жиноятчиликнинг олдини олиш, давлат идоралари ва жамиятнинг бу борадаги масъулиятини ошириш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилиши 27.07.2018.

⁴ Сатторов Ч., Маҳкамов Ф. Вояга етмаганлар орасида жиноятчиликнинг олдини олиш бўйича қонун нормаларини такомиллаштириш масалалари. "Ўзбекистон Республикасида ёшлар сиёсатини амалга оширишнинг долзарб масалалари" мавзусидаги Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент: "Маънавият", 2013. –Б. -124.

darajasida ahamiyat kasb etmoqdaki, buni quyidagi jihatlar bilan izohlash mumkin:

Birinchidan, bu masala mamlakatimizning demografik holati bilan bog‘liqdir. O‘zbekiston - yoshlar mamlakati. O‘zbekiston aholisining o‘rtacha yoshi 24 yoshga teng. Bu XXI asr bo‘lag‘asida mehnat zahiralari yuksak mehnat faolligi va kasb tayyorgarligi bilan ajralib turadigan odamlar ko‘pchilikni tashkil etishga imkon beradi. O‘zbekiston aholisi hozirgi davrda har yili o‘rta hisobda 500-600 ming kishiga ko‘paymoqda.

Ikkinchidan, mustaqillikni mustahkamlash yo‘lida amalga oshiriladigan ishlar, sog‘lom, barkamol naslning tarbiyalab yetishtirishga intilish, bugungi demokratik o‘zgarishlarning borishi, boshlangan islohotlarning taqdiri voyaga yetmagan yoshlarning ma‘naviy-mafkuraviy dunyoqarashi va salohiyati, madaniy-texnik darajasiga bog‘liq bo‘ladi.

Uchinchidan, davlat va nodavlat tashkilotlari, boshqa siyosiy institutlar, oila, mahalla va umuman har bir shaxs oldiga millatning ma‘naviy tiklanishi, ulug‘ ajdodlarimizga munosib bo‘lgan sog‘lom va barkamol avlodni, mustaqillik g‘oyalariga sodiq bo‘lgan vatanparvar yoshlarni voyaga yetkazishdek mas‘uliyatli vazifalar qo‘yilmoqda.

To‘rtinchidan, hozirgi paytda ro‘y berayotgan ayrim salbiy holatlar, nojo‘ya xatti-harakatlar va turli jinoyatchilik ishlari, avvalo ayrim yoshlarning aniq maqsadli faoliyat bilan band emasliklari yoxud atrofda sodir bo‘layotgan voqea va hodisalarga befarqlik, loqaydlik singari illatlar bilan bog‘liqdir. Bu esa muammoni ijtimoiy jihatdan tahlil etish va bu borada amaliy sotsiologik tadqiqotlar olib borish zarurligini taqozo etadi [6,7,8,9,10,11,12,13,14,15].

Ta‘kidlanishicha⁵, yoshlar o‘rtasida kuzatiladigan xulqiy og‘ish sabablarini o‘rganishda quyidagi vazifalar strukturasi e‘tibor qaratish maqsadga muvofiq:

1. Oilaviy tarbiyaning dezintegratsiya tizimi, ijtimoiy dezintegratsiyaning nomaqbul ijtimoiy-psixologik omillari, o‘smirlik davriga xos xulq buzilishlari muammosining jahon sotsiolog va psixologlari tomonidan o‘rganilganini umumlashtirish.

2. Xulqiy og‘ishlarning kognitiv, kognitiv va affektiv jihatlarini, oilaviy tarbiya usullarini diagnostika qilish bilan bog‘liq metodikalar paketini yaratish va uni tatbiq etish.

3. Xulqiy og‘ishlarning patologik klinik xususiyatlari mexanizmlarini o‘rganish, ularning tipologiyasini tuzish, shuningdek xulq buzilishlarining turlarini tavsiflash.

⁵ Тўлаганова Г.К. Девиант хулқ психологияси. –Тошкент “Университет”, 2014. –Б. 80-81.

4. Xulqiy og‘ishlar etiopatogenezida yosh va jins xususiyatlari shakllanishga mikroijtimoiy muhit ta‘sirini aniqlash.

5. Oilaviy tarbiya usullarining xulqiy og‘ishlar vujudga kelishidagi o‘rnini o‘rganish.

6. Xulqiy og‘ishlarning nazariy, metodologik, tashkiliy, metodik asoslariga tayangan holda korreksion chora-tadbirlar majmuasini yaratish lozim.

Xulosa qilib aytganda, birinchidan, yoshlar o‘ziga xos ijtimoiy demografik guruh sifatida doimo bahs talab masala sifatida dolzarb mavzu bo‘lib qolaveradi, ikkinchidan, voyaga yetmagan yoshlar o‘rtasida kuzatiladigan deviant xulqni psixologik va sotsiologik nuqtai nazardan tadqiq etish orqali amaliy taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqishni nazarda tutish, uchinchidan voyaga yetmagan yoshlarga yo‘naltirilgan ijtimoiy xizmatlar tizimini joriy etish orqali ular o‘rtasida sodir bo‘lishi va ro‘y berishi mumkin bo‘lgan deviant xulq-atvor muammolarining kelib chiqish sabablarini aniqlab, samarali bartaraf etish chora-tadbirlari amaliyotga qo‘llash imkonini beradi.

Shundan kelib chiqqan holda qo‘yidagi taklifni berish mumkin:

1. Respublikamiz aholisini asosiy qismini yoshlar tashkil etishini e‘tiborga olgan holda, barcha maktab, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari negizida “Ijtimoiy xizmat ko‘rsatish markazlari”ni joriy etish orqali “Ijtimoiy ish xodim” shtatlarini joriy qilish.

2. O‘zbekiston milliy universiteti, Farg‘ona va Samarqand davlat universitetlarida “Ijtimoiy ish” bakalavriat va magistratura yo‘nalishlarida mutaxassis kadrlar tayyorlovchi yo‘nalish mavjud. Biroq bu mutaxassislarning aynan nima ish bilan shug‘ullanishi xususida keng jamoatchilikda tasavvur va tushunchalarni kengaytirish maqsadida, barcha akademik litsey va kasb-hunar kollejlari, oliy o‘quv yurtining bakalavriat ta‘lim yo‘nalishlarida “Ijtimoiy ish” degan maxsus kurslarni o‘quv rejaga kiritish maqsadga muvofiq.

3. Ma‘lumki, bugun joylarda ijtimoiy xizmat bilan bevosita shug‘ullanayotgan mutaxassis bo‘lmagan kadrlar mavjud. Ular uchun maxsus malaka oshirish markazlarini tashkil etgan holda joylardagi ijtimoiy muammo va masalalarni o‘rganish hamda samarali bartaraf etish yo‘llari, mexanizmlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

REFERENCES

1. Яхшиев А. Ўзбекистонда ёшлар тарбияси ва вояга етмаганлар ҳуқуқларининг кафолатлари. Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент: “Маънавият”, 2013. –Б. 135-136.

2. Ўзбекистонда ёшлар жиноятчилиги кўлами ортяпти. Сабаблар ҳақида таҳлилий суҳбат. <https://kun.uz/news/2021/11/03/ozbekistonda-yoshlar-jinoatchiligi-kolami-ortyapti-sabablar-haqida-tahliliy-suhbat>
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 27 июль куни жиноятчиликнинг олдини олиш, давлат идоралари ва жамиятнинг бу борадаги масъулиятини ошириш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилиши 27.07.2018.
4. Сатторов Ч., Маҳкамов Ф. Вояга етмаганлар орасида жиноятчиликнинг олдини олиш бўйича қонун нормаларини такомиллаштириш масалалари. “Ўзбекистон Республикасида ёшлар сиёсатини амалга оширишнинг долзарб масалалари” мавзусидаги Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент: “Маънавият”, 2013. –Б. -124.
5. Тўлаганова Г.Қ. Девиант хулқ психологияси. –Тошкент “Университет”, 2014. –Б. 80-81.
6. Ismoil o‘g‘li, A. A., Abdumannapovna, M. D., & Jo‘rayevna, N. N. (2023). OLIY TA‘LIM MUASSASALARIDA MALAKALI KADRLARNI TAYYORLASHDA TA‘LIM SIFATINI OSHIRISH SAMARADORLIGI. PEDAGOG, 1(5), 610-614.
7. Shomansur o‘g‘li, S. S., Abdumannapovna, M. D., & Jo‘rayevna, N. N. (2023). TARAQQIYOTNI TA‘MINLASHDA TA‘LIMNING O‘RNI. PEDAGOG, 1(5), 619-622.
8. Manapovna, G. Z., Abdumannapovna, M. D., & Jo‘rayevna, N. N. (2023). TRANSPORT SOHASIDA KADRLAR KASBIY KOMPETENSIYASINING ANAMIYATI. PEDAGOG, 1(5), 615-618.
9. Jo‘rayevna, N. N., & Abdumannapovna, M. D. (2023). MUTAXASSISLIK FANLAR MODULINI O‘QITISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. PEDAGOG, 1(5), 605-609.
10. Дадашева, А. А. (2022). ПРАВО СВОБОДНО ПОЛУЧАТЬ И РАСПРОСТРАНЯТЬ ИНФОРМАЦИЮ–ВАЖНЫЙ ФАКТОР НЕПОСРЕДСТВЕННОГО ОБЩЕСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ НАД ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И УПРАВЛЕНИЯ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 14-19.
11. Saminjon o‘g‘li, M. S., & Jo‘rayevna, N. N. (2022). PEDAGOGIK FAOLIYATDA AXBOROT-KOMMUNIKATIV TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH. PEDAGOG, 1(4), 105-108.

12. Jurakulov, N. S. O. G. L., Qurbonov, U. M. O. G. L., & Dadasheva, A. A. (2022). YOSHLARNING HUQUQIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING MUAMMOLARI. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 312-315.
13. Инагамова, М. М. (2022). КОНСТИТУЦИЯВИЙ ИСЛОҲОТЛАРДА ИНСОН-ЖАМИЯТ-ДАВЛАТ МАСАЛАЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 59-64.
14. Инагамова М. (2018). Реформы в системе органов внутренних дел и результаты взаимодействия семья - соседство - образовательное учреждение. Обзор законодательства Узбекистана, (2), 69–71. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/uzbek_law_review/article/view/12794
15. Inagamova, M. M., & Rahmatullayev, R. I. O. (2022). KONSTITUTSIYA KELAJAGIMIZNING HUQUQIY KAFOLATIDIR. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 336-341.